

Senyors i vassalls al Camp de Tarragona

A El senyoriu de Morell J.M. Recasens aborda els aspectes més diversos de la vida d'un poble i d'una petita senyoria: des de la productivitat agrícola o les rendes senyoriales, al preu dels dots i dels enterraments pagats respectivament pel senyor per mercaders i per pagesos de la localitat, passant per l'evolució de l'emfiteusi (76% de les terres el 1630, només 26% el 1770), de la parceria i l'arrendament, l'evolució dels serveis deguts pels emfiteutes (dos establiments sobre setze en el segle XVI gravats amb prestacions de treball, i almenys dotze sobre cinquanta-un a finals del XVII —algun parcer d'aquesta darrera època, obligat a fornir vint-i-sis jornals i mig de jовades, algunes amb dos homes i un parell de bèsties—), la de les menes de conreus (meitat blat, meitat vinya el 1630, però 73% de terra campa i 5% de vinya el 1769 —a les terres de plena propietat del senyor—: l'embranchida de la vinya no s'hi veurà fins a la dècada del 1780, com a dels garrofers.

Destruïda durant la guerra dels Segadors, la casa-castell és reconstruïda a la segona meitat del segle XVII i refeta de nou el 1778: amb el celler, els trulls i els estables a la planta baixa, amb la cria de cucs de seda a les golfes, no es distingeix d'una grossa masia de pagesos rics si no és per la petita presó i el fet que el senyor hi dirigeix plets i hi rep els pagesos que li duen parts de fruits i censos. Malgrat destrosses evidents, les guerres no semblen arruïnar ni els principals emfiteutes ni el senyor: així,

després de la guerra dels Segadors, una nota del 1671 diu que «lo marquès hi ha ajuntat entre terras compradas y presas de particulars més de 68 jornals de terra...», i el 1794 en plena guerra del francès encara s'amplia el casal. Altres notes es refereixen a conreus: «En lo camp de Tarragona cada jornal de vinya ben plantada farà unes 21 càrregues de verema y 15 càrregues de vi. Lo cost ha de ser dos llaurahons ques un parell a cada llauraho per cada jornal, dos homes a podar, un a cavar, cinc donas a vermar, un carro un dia per la verema per portar un jornal...» Amb sorpresa i perplexitat veiem com tants anys després d'abolir legalment el règim senyorial, el 1855, Francesc de Montoliu fa establiments on és anomenat «senyor directe i alodial del lloc i terme del Morell» i parla de «lo lluïsmo que deurà ser la dècima part de son valor o preu, los drets de firma, fadiga, empara y demás dominicals...»: vet-aquí fórmules que semblaven exigir una crítica de textos (i comparació) rigorosa.

Al *Senyoriu de Celma* seguim les vicissituds d'aquesta comanda del Temple (i de l'Hospital, després de l'abolició d'aquell) i dels seus vassalls: fundada el segle XII en terres on ja hi havia alguns masos al·lodials d'homes lliures (quins?), la instal·lació de *solidi et proprii hominis Templi* en petits masos de vint o trenta jornals de terra anirà significant l'absorció d'aquells «illots de llibertat» (ho eren ben bé?). Les lluites seran cròniques en els segles XIII-XV entre hospitalers, monjos de Santes Creus, cavallers de la rodalia —entre altres, els carlans i els subcarlans del mateix orde de l'Hospital—; els Cervelló, Montagut, la Seu de Lleida: hi ha vinyes talades, pallers incendiats, vassalls respec-

tius assassinats i de vegades torturats, segons un esquema ja clàssic i prou general. El que sembla més específic, és la *frequència de talles arbitràries*, a què es veuen sotmesos per part del Gran Prior, a causa de la *defensa de Rodes* i altres empreses militars internacionals conduïdes per l'orde, al llarg de les darreres dècades del segle XIV i tot el segle XV. I això, al mateix temps que han de pagar al rei coronatges i ajuts a expedicions al Regne de Granada i al nord d'Àfrica. Amb tals càrregues dites extraordinàries afegides a les anomenades ordinàries (quisties, tragins, joves, censos, agres, delmes i quints, quints que són en realitat *una quartera i mitja per cinc* de collita segons clams del 1481, i sense comptar els drets que alguns d'ells han de pagar —si bé al rector en aquest cas— si es casen amb algú de fora), no sorprèn gaire que es queixessin de veure's obligats a «lexar lurs propies masies e anarse a poblar en altres parts ahont sien franchs...» però ens quedem sense saber si la reducció de masos (uns vint-i-sis l'any 1497) a la meitat del que eren segle i mig enrera, és principalment deguda a això, o a la «crisi general de la baixa edat mitjana»: el cas és que els pagesos (i els carlans) s'endeuten envers els jueus de Vilafranca (i envers el prior), i, un cop expulsats aquests, multipliquen censals morts i vintens, a causa d'aquestes expedicions llunyanes, de contribucions a l'armament de galeres de l'orde i de coronatges diversos. ¿La pèrdua de Rodes, la decadència político-militar de l'orde de l'Hospital van ser una benedicció pels seus *homes propis i solius* —els del Pla de Manlleu (antiga Celma) entre d'altres? ¿O bé ha estat a causa de la sentència de Guadalupe? El

cas és que la situació en el segle XVI sembla radicalment diferent de la del XV: agràtics i prestacions parcials disminueixen (de quant? i des de quan?, i *sobre tot, desapareixen les talles arbitràries, extraordinàries*, al llarg del primer quart del segle. Això sí, els arrendataris dels drets senyoriales (documentats ja en temps del comanador Castelló, 1501-1535) i fins i tot els subarrendataris, exigeixen prestacions en treball que semblen cumulatives amb les prestacions degudes al comanador, almenys fins al 1567. Sembla que s'han produït sub-establiments, parcel·les: *¿quina és la condició de sub-emfiteutes i parcel·les?* Col·lites desastroses i guerres del segle XVII acceleren el procés (¿interromput en el XVI?) d'entendament (i de diferenciació) pagès: entre els creditors, trobem el rector mateix, negociants o botiguers de teles de Vilafranca (amos de graners sencers a Pontons, on aquests pagesos anaven a manllevar llavor), el procurador del comanador, l'amo del mas Galofré, del mateix

Les comarques de Lleida durant la Segona República

Que un lleidatà s'ocupi de la història de les comarques de Lleida esdevé tan normal com que un barceloní estudiï la història de Barcelona o que un polinès s'interessi per la història de la Polinèsia. O almenys hauria d'ésser així. La normalitat de les relacions de parentiu entre l'objecte i el subjecte en aquest procés de coneixement que anomenem història estableix que, per norma general, els éssers humans ens interessem més per aquella història que ens afecta de forma directa. És prou conegut, de totes maneres, que les excepcions a la regla són nombroses. I de la mateixa manera que trobem japonesos estudiant les col·lectivitats aragoneses durant la guerra civil —per posar un cas una mica extrem i exòtic, però cert— hem trobat barcelonins que tot estudiant la història de Barcelona ens han volgut fer creure que feien la història de Catalunya.

El tema —ho sé prou bé— és una mica vell i poc novedós, però com que el problema continua sense resoldre cal replantejar-lo continuament. La història de tots nosaltres, ciutadanes i ciutadans d'aquest petit país que duu per nom Catalunya, només tindrà sentit quan trenquem la vella cotilla del centralisme historiogràfic barceloní. I, certament, ja es comença a fer. La revifalla actual d'estudis d'història local i comarcal ha començat a qüestionar una llei d'història massa emmirallada en el cap i casal i que considerava les comarques com la circumstància a vegades anecdòtica i sempre perifèrica d'un protagonista unidimensional. Però ha resultat que la circumstància ha començat a dei-

xiar de ser-ho, que és un ser amb vida pròpia i que no sempre el jo i la circumstància s'avenen d'allò més bé.

Aquestes consideracions —ja ho haureu endevinat— vénen a tomb arran de la publicació del llibre de Jaume Barrull sobre *Les comarques de Lleida durant la Segona República (1930-1936)*,¹ el primer llibre —la seva tesi de doctorat— d'un autor evidentment lleidatà que des de fa anys resideix a Barcelona, sense haver trencat el cordó umbilical que l'uneix als seus orígens. D'aquí l'interès de Barrull per Lleida, un interès que ja s'havia manifestat en la seva tesi de llicenciatura sobre el Bloc Obrer i Camperol a les comarques de Lleida, llegida el 1973. En el primer treball, inèdit, de Barrull trobem ja els dos elements que desenvoluparà més tard: la història d'unes terres i la història d'un període. I, sens dubte, l'interès pel període li ve de la seva experiència, universitària i barcelonina, d'uns anys —la dècada dels seixanta i començaments dels setanta— en què redescobrir un període, la República i la guerra civil, una conflictivitat social i política, i l'existència d'unes organitzacions polítiques i sindicals que romanien proscrites, era, al mateix temps, una tasca historiogràfica i una forma de militància antifranquista. Això també ja s'ha escrit altres vegades.

Però no ens enganyem. En el llibre que ressenyem el protagonista principal no és la República. Són les comarques de Lleida estudiades durant un període de la seva evolució històrica. I si bé potser sigui veritat que no respon a l'atzar el fet d'haver escollit el període, en canvi és indubtable que el que Barrull història no és la República, sinó uns homes i unes dones, una societat, en un moment en què tothom ha convingut en assenyalar com a cabdal per la

història de Catalunya— del segle XX. Altrament, cal fer de vell antuvi una segona precisió: els protagonistes són realment les comarques i no només la capital. Barrull ha sabut integrar molt bé capital i comarques, tot evitant el risc d'un nou centralisme que hauria estat tan perillós i pernicios com el centralisme barceloní.

El llibre, dividit en tres parts, s'inicia amb l'estudi de l'estructura econòmica i social de les comarques de Lleida: població, agricultura, indústria, serveis i capital financer. Els resultats de l'anàlisi estructural no són sorprenents. Als anys trenta, la regió es trobava amb molt pocs nuclis importants de població. Excepció feta de la ciutat de Lleida, la població continuava essent majoritària rural, molt per damunt del que corresponia a la resta de Catalunya i també per sobre del conjunt espanyol. Únicament a la capital apareixia reproduït el model català, amb un predomini del sector industrial i una escassa presència de la població agrícola.

Però l'agricultura lleidatana era una economia tradicional —fami-

Núria Sales

Notes

Josep M. Recasens i Comes, *El senyoriu de Morrell, 1173-1835*, Diputació de Tarragona, 1985, 186 pp.; Lluís M. Figueras Fontanals, *El senyoriu de Celma*, Institut d'Estudis Vallencs, Valls, 1985, 240 pp.